

טיפוס חדש במקולול כליהחרס מתקופת הברונזה התיכונה I

מאת
רות עמירן

כליהחרס הנדון (ראה ציור; לוח ח, 1—2) נרכש על-ידי מוזיאון ישראל ביאנוואר 1967. מספרו 1:1. אין בידנו שם ידיעות על מוצאו או על הקונטסט שבו נמצא. הרוכש הראשון¹ סבור, שמוצאו מהרי יהודה או שומרון, או מעבר הירדן. אף-על-פי-כך נודעת לכלי זה השיבות מרובה, וזאת נוספת על העובדה החשובה כשהיא עצמה שלפנינו טיפוס חדש במערכת הטיפוסים והצורות של הקיראמיקה מתקופת-הברונזה התיכונה I².

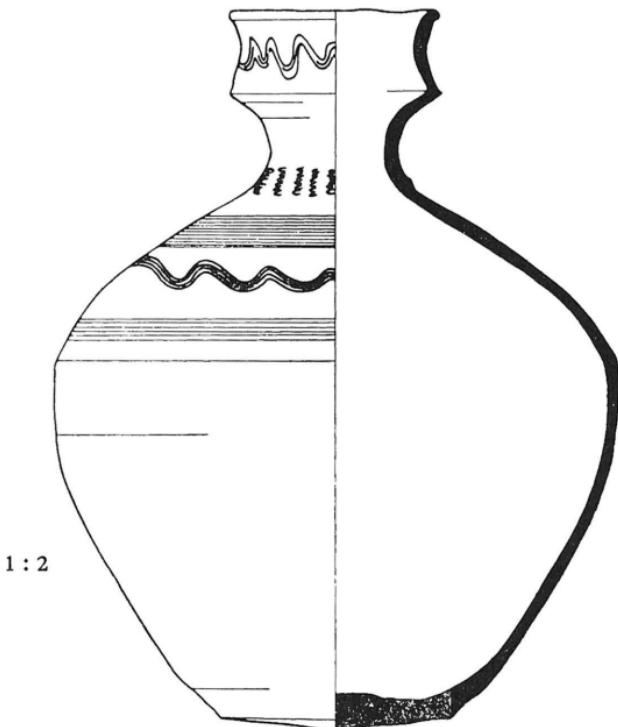
תי אור הכלוי. — זהו כלי בלי ידיות, בקבוק לפי המינוח הנהוג. צורת גוףו ספק כדורי ספק דו-חרוטית. קו-החיבור בין הגוף לכתף גבוי באמצעות הגוף. לסתםטריות הכללית של הצורה מוסיפה העובדה, כי קו-טור הבסיס שכן בקו-החיבור אפשר להבחין בעקבות של החלקה במכשיר. הבסיס שטוח, אך איןנו מעובד כלל — כאילו ניתקתו מן האבניים בלי להסתיע בחבל. הגבוניות הקלה שבאמצע הבסיס היא אולי תוצאה מן הצריפה. החלק המודגשת ביותר של הכלוי הוא הצוואר הצר יחד עם השפה: היזויו החד שבאמצע הצוואר והשפה המפושקת יוצרים מעין טבעת קуורה, החוגרת את השפה ומרחיבה את מפתח הצוואר, באופן שנוצר מעין משף מעל ליזויו. צבע שבספה, שחטא את צבע הליבה. הצבע בהיר — בין אפור לצהוב. גריסים לבנים גדולים וועיריים וכן גריסים חומיים ועריריים במספר רב למדוי נראים על פני הכלוי. העיטור הייחודי של הכלוי היור זה והוא עיטור חרוט, שנעשה במכשיר בעל 5—6 שיניים: שתי קבוצות של חריצים ישרים, שנחרתו עמוק למדוי

1. מר ר. איימוס, שקנה את הבקבוק בחנות-עתיקות בעיר העתיקה בשנת 1966.

2. ראה: רות עמירן, פריחה בק ועווה זבולון, הקיראמיקה של ארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ג. ברשימה זו אדון בשלושת הלוחות (24—22) שבהם מובא מכלול התקופה הזאת, אף-על-פי שבורר לי, כי מאז פרסום הספר ניתנסו טיפוסים מספרם למכלול זה.

טיפוס חדש במלול כליהחרס מתקופת-הברונזה התיכונה I

בכתף ; שתי קבוצות של חריצים גליים רדודים, אחת בכתף ואחת בשפה ; וכן מהרוות של חריתות-ניקוד על בסיס הצוואר. כל העיטורים האלה נעשו אל-נכון באותו המSizer המשונן בעוד הכליל לח, אגב סיובו קל של האבניים.

כל התכונות האלה מביאות בהכרח למסקנה, כי כלי זה נמנה עם מלול כליהחרס מתקופת-הברונזה התיכונה I, אף-על-פי שצורתו לא הייתה ידועה לנו עד כה.

המיוחד שבכלי זה הוא לא רק העדר הידיות, אלא גם העדר החדק. הכללי הייחודי שבו באוט לידי ביטוי התכונות הקיראיות האופייניות לתקופה זו הוא הכליל המכונה "קומקום", המציין בשני דברים: חוסר ידיות, מזוה, ומציאות חדק, מזוה. מן הראווי להdagish, כי חוסר ידיות, או ההסתיגות מהן, היא התכונה העיקרית של מלול קיראמי זה, וכי במציאותו של ידיות-מדף מנוגנות וידיות-אווזן קטנות על כלים שונים יש לראות מורשת המסורת המקומית הכנענית, שהמשיכה את המסורת הקיראית של תקופת-הברונזה הקדומה. ואריאציות רבות של ה"קומקום" אפשר למצוא בשלוש הקבוצות

של מכלול זה — הקבוצה הדרומית (א), הקבוצה הצפונית (ב) והקבוצה מאיזור מגידו (ג) ; וראה בספרנו הנזכר, לוחות 22:8—6; 23:1—3; 24:1—4; 24:9. אפשר להבחין בשתי ואריאציות עיקריות : (1) הקומקום בעל המפתח הרחב (לוחות 23:7; 24:3—1; 24:4—2) ; (2) הקומקום שבו בולטת הגניתה להציג את המפתח (לוחות 22:8; 24:1, 9). עיון בלוח 22, שבו מובאים טיפוסי קבוצה א'³, מביא למסקנה נוספת : בקבוצה זו יש גניתה כלילית להאריך את הגוף ולהציג את מפתח הצוואר. בכלים מס' 13 ו-14 (השמורים באוסף ימק"א ושמוצאים אינם ידוע) מודגשת גניתה זו בבירור ; התוצאה היא צורה היברידית, היינו, שתי צורות בגוף אחד — של קנקנית ושל בקבוק. מבחינת תולדות-הצורות אפשר לבאר תופעה היברידית זו בשני אופנים : (א) הקנקנית שבמכלול זה (כגון מס' 12) התפתחה לצורת בקבוק תוך שירה אינגרטיבית על הידיות ; (ב) הבקבוק (שאיןנו מופיע במכלול זה בצורותיו ה"טהורה") "התבולל" לקנקנית, ובהשפעתה "איים" לו את שתי הידיות. דומה, כי שני הפיירושים האלה יש לקבל את הפירוש השני, שכן מובא בו בחשבון קו-ה אופי היסודי של המכלול הקיראמי של התקופה, גם אם קו-אופי זה ידוע לנו בצורות מקוטעות או מורכבות ומשניות.

הכלי היסודי שהוכרנו לעיל והתכונות היסודות של מכלול קיראמי זה הם משלחי התקופה האקדית ומן התקופה השומרית החדשה, ומוצאים מן האיזור שבין הפרת והחבור. כבר נאמרו דברים רבים בעניין זה, ולכן נביא כאן רק הוכחות מספר, שכוחן יפה לטיפוס הבקבוק שלפנינו.

בקבר הגדל מתיל-בארסיפ⁴ נמצאו אלמנטים רבים המופיעים בשלוש הקבוצות של המכלול שלנו, בין צורה "טהורה" ובין צורה "מתבוללת". לעומת זאת, נטען חסרים הפעם רק שניים מן הטיפוסים העיקריים — הבקבוק והקומקום.⁵

מכלול דומה פורסם בדיון-וחשבון על חפירה באיזור כרכמייש ועל תלויות באקראי באיזור זה, כגון מן הקבר מהאתר אמראנא⁶, שבו נמצאו צורות

3. לקבוצה א' נוספים ואריאנטים שונים שאינם מופיעים, כמוון, בלוח זה, ביהודה מן החפירות שערך מ. כוכבי בהר ירוחם ומן החפירות שערך פ. לאפ' במירזאננה.

4. F. Thureau-Dangin & M. Dunand, *Til Barsib*, I, Paris 1936, pp. 96 ff.; .4

Pls. XX-XXXI

Ibid., Pls. XXIII-XXIV .5

C. Leonard Woolley, Hittite Burial Customs, *Annals of Archaeology* .6

טיפוס חדש במקלול כלפי-החרס מתקופת-הברונזה התיכונה 1

מספר של כלים סגורים חסרי-ידיוט, לרבות צורת הקובוק הנדונן כאן.⁷ גם החפירה בתל חוויריה⁸ שבין החבור לבליה, שהוחל בה לפני שנים אחדות, העלתה חומר-השווה חשוב לצורות הנדוננות, חומר המייחש בדיון וחשבון לתקופה האקדית-הניאו-שומרית. נזכר בקובוק אחד בלבד,⁹ בלי לעמוד על יתר המקבילות.

גם במקבילות משכבה J בחמת¹⁰ יש אלמנטים רבים העשויים להסביר את ענייננו, וביחוד בקובוק 200 H 3 משכבה 6¹¹. את ההשוואות מהמתה הבאתי במקום האחرون, משומש שבממצאים בחמת אפשר להבחין, לדעת,

בהתפתחות מסוימת לעומת הממצאים באיזור המוצא.

אלמנט אחד בקובוק שלנו טעון עיון נוסף: השפה המועצת, שתיאורה המפורט מובה לעיל. בכל המקבילות שהבאו אין דומה לאלמנט זה. אמן אפשר למצוא את ראיית הנטייה לעצב את השפה עיצוב מפותח גם במקלול של תיל-בארסיף¹² ושל אמרנא¹³, ובעיקר בכך כמה כלים במקלול של שכבה J בחמת¹⁴, אך אין בכלל אלה אלא ראשיתה של תכונה זו. דומה, כי לעת-עתה

אפשר להניח, שפרט זה בקובוק הוא תוצאה מתפתחות מקומית.

הקובוק החדש הוא אפוא ואריאנט של המקלול המקומי, אך יחד עם זאת הוא מייצג את אחת מצורות-היסוד של המקלול המקומי. טיפוס חדש זה מסיע אפוא בידנו לעקב אחריו התפתחות הצורות וגלגולן

מאיזור-הmozca לאזורנו.

and Anthropology of the University of Liverpool, VI, 1914, pp. 87 ff.; Pls. XXII-XXVII

Ibid., Pl. XXIII : 13-14 .7

A. Moortgat, Tell Chuera in Nordost-Syrien, 1958, 1959, 1960, 1963, .8
Wissenschaftliche Abhandlungen der Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, XIV, XXIV, XXXI

Ibid., First Report, p. 41, Fig. 40 .9

E. Fugmann, *Hama — L'architecture des périodes pré-helléniques*, Copenhagen 1958, pp. 49 ff.

.64. שם, ציור .11

Op. cit. (supra, n. 4), Pls. XXII : 13-14; XXIII : 3; XXIV : 13 .12

Op. cit. (supra, n. 6), Pl. XXIII : 12 .13

Op. cit. (supra, n. 10), Figs. 65 : 3 F 888; 74 : 3 G 300, 210; 98 : 3 B 685 .14